

Kontroverze historickoantropologického výzkumu v subkultuře českých komínolezců¹

Přemysl VACEK

The Controversies of Historical-Anthropological Research in the Subculture of Czech Chimney Climbers

Chimney climbing as represented by the Czech Smokestack-climbers Society (Svaz českých komínářů) has existed in our country for more than forty years. Today, it has over a thousand registered followers who contribute to creating a unique subculture with original symbolism, jargon, terminology, and specific practices. This has become an important formative aspect of lifestyle for many fans of this activity. Initially a student prank involving “gratuitous” climbing of the smokestacks, the activity of the chimney climbers has gradually expanded to increase the visibility of the value of industrial monuments and to create records of industrial objects shared in their own extensive electronic database. This study aims to provide basic information on selected aspects of the unique Czech phenomenon of chimney climbing. It focuses on the controversial elements that are part of the chimney climbers’ activities, such as the parody of official structures, the legal controversy of their actions or the specific perception of their own safety. It also examines the implications of these controversies for research and its methodology. Organized chimney-climbing is framed in the socio-political context, within which it emerged and has evolved over time.

Keywords: chimney climbers, subculture, industrial heritage, Svaz českých komínářů, historical anthropology

Přemysl Vacek is an early music performer, a researcher and PhD candidate at Charles University, Faculty of Humanities.

✉ Premysl.Vacek@fhs.cuni.cz | <https://orcid.org/0000-0002-3474-4572>

© 2024 Přemysl Vacek

DOI: 10.14712/24645370.4763

This text is available under Diamond Open Access and the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (BY-NC) licence (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

¹ Tento text vznikl v rámci projektu SVV „Historická antropologie moderních společností“, č. 260733, řešeného na Univerzitě Karlově, Fakultě humanitních studií.

Co je organizované komínolezectví a Svaz českých komínářů

Komínolezectví (*prekiontrie*) je zájmové lezení na průmyslové komíny.² Jeho počátek je datován k 9. květnu 1981, kdy čtyřčlenná skupina studentů-recesistů vylezla na komín pražské Teplárny Michle. Krátce nato se protagonisté rozhodli v této činnosti pokračovat a o čtyři měsíce později založili s několika přáteli a spolužáky Svaz českých komínářů (SČK).³

Oficiální fungování sdružení, jehož hlavní náplň představovalo lezení na komíny, bylo na začátku osmdesátých let v socialistickém Československu nemyslitelné. SČK nicméně svojí strukturou oficiální organizace napodobovala. Zakladatelé zvolili předsedu, místopředsedu, hospodáře, jednatele, později dokonce ideologa a další funkcionáře. Členové vedení vypracovali podrobné stanovy, podle kterých se řídil svazový provoz. Obsahovaly podmínky členství, hierarchii organizace, pravidla činnosti, typologii komínů podle výšky, komínářské tituly a další ustanovení. Během více než čtyřicetileté historie SČK došlo ve stanovách k několika drobným úpravám a změnám, hlavní pravidla komínolezectví však zůstala do dnešních dnů v podstatě stejná.⁴

K registraci Svazu českých komínářů u Ministerstva vnitra České republiky došlo po podání řádné žádosti až roku 1991.⁵ Do té doby se lezení na komíny nepravidelně věnovaly nižší desítky lidí. V devadesátých letech se zájem o tuto specifickou činnost pomalu zvyšoval a k zásadnímu přílivu členů došlo po roce 2005, především následkem její medializace. Z důvodu podstatného zmnožení členské základny se začal měnit charakter SČK a s ním i komínolezectví ve smyslu akcentu na dokumentaci industriálních objektů a obratu k výkonnosti a kompetitivnosti. Dnes má SČK více než tisícovku řádných členů a disponuje roz-

² Je třeba poznamenat, že některé komíny nalézající se v centru zájmu organizovaných komínolezců stojí i v neprůmyslových areálech (lázně, nemocnice, provozovny stravovacích a ubytovacích služeb atp.).

³ Viz rozhovor 1 s Kapitánem, 1. 2. 2022, Praha. Přesné datování se zatím nepodařilo určit. Narátorské reprezentace nelze v tomto případě považovat za spolehlivé a ego-dokumenty neobsahují přesnější dataci.

⁴ Viz SČK, *Stanovy SČK*, koda.kominari.cz, <http://koda.kominari.cz/59~Stanovy-SCK--archiv-> (náhled 9. 2. 2024).

⁵ Svaz českých komínářů byl 30. října 1991 registrován u Ministerstva vnitra ČR jako občanské sdružení.

sáhlou Komínovou Databází (KODA), kde je také soustředěna evidence svazové činnosti a interní komunikace.

Komínolezci nepoužívají viditelné subkulturní atributy a způsobem života jsou obvykle začleněni do většinové společnosti. Za naplněním své záliby vycházejí za tmy, ale výjimkou není ani denní praxe, při které přijímají mimikry okolního prostředí. Odhodlání překonat všechny překážky stavící se mezi ně a předmět jejich touhy je drzé, cílevědomé a – je-li třeba – trpělivé. S odvrácenou tváří svého života se příliš nechlubí. V nejbližším okolí ji nejde skrýt, a i když mediální pozornost v posledních letech poněkud narušuje jejich anonymitu, je pro ně výhodné nevystavovat se přílišné publicitě. Mají vlastní historii, kulturní symboliku a smysl jejich dlouhodobé činnosti se rozprostírá od bohatě diferencovaného subjektivního významu pro každého z nich až po (původně nezamýšlený) celospolečenský přínos. Nejsou (jen) tlupou excentriků či extremistů; jejich soustředěné sdílené působení a seberozvoj přispívají k dokumentaci a zviditelnění industriálních památek jako významné součásti kulturního dědictví na našem území.⁶

Terminologie⁷

Na začátku tohoto textu je důležité si ujasnit terminologické minimum, kterému se v subkultuře českých komínolezců nelze vyhnout. Pro interní komunikaci všeho, co se týká komínů a lezení na ně, vznikaly v tomto společenství od začátku osmdesátých let 20. století brikolážní sémanticky iracionální či významově subverzivní ekvivalenty nezávislé na oficiálním odborném názvosloví vymezeném technickými normami.⁸

⁶ Dokumentační aktivita komínolezců může být z technického hlediska považována za další z kontroverzních aspektů jejich působení. Kvůli užití matoucí terminologie a v podstatě amatérskému přístupu ke sběru a prezentaci dat je třeba na její výsledky nahlížet kriticky. Pro srovnání lze uvést např. databázi *Industriální topografie České republiky*, <http://www.industrialnitopografie.cz/index2.php> (náhled 4. 10. 2024).

⁷ O terminologii: KODA, *Prekioslovník*, koda.kominari.cz, <http://koda.kominari.cz/71-Prekioslovník> (náhled 1. 11. 2023).

⁸ Dick Hebdige vysvětluje termín brikoláž jako stylotvorný subkulturní prvek, kdy je původní význam pojmu či předmětu postaven do odlišného kontextu. Takto přeskupené symbolické soubory pak slouží k vymazání nebo subverzi jejich původních významů: DICK HEBDIGE, *Subkultura a styl*, Praha 2012, s. 160. U komínolezců se brikoláž neprojevuje jen v osobité terminologii, ale také přesunem původní funkce komínu jako zařízení pro odvod spalin na objekt určený primárně k lezení.

Specifický žargon byl (a je) nejen výrazem recesistického a absurdně-parodického charakteru této subkultury, ale také faktorem posilujícím její vnitřní kohezi a zprostředkujícím utajení záměrů.⁹

Komínk je oborový termín pro pracovníka starajícího se o průchodnost a technickou způsobilost domovních komínů.

Komínář je historické označení řemeslníka, který se v minulosti podílel na výstavbě, údržbě a bourání průmyslových komínů. V dnešní době je termín používán členy Svazu českých komínářů (SČK) pro označení sebe sama jako člověka, který v rámci svého zájmu leze na komíny (od roku 1981).

Komínolezec je termín, kterým ve své práci označují člena SČK, abych jej odlišil od původního historického významu *komínář* pro stavitele komínů.

Prekiontrie je brikolážní synonymum organizovaného komínolezectví. V žargonu aktérů je často používána jen první část tohoto termínu, většinou jako předpona, pro označení jejich aktivit spojených s lezením na komíny – prekiooděv, pregion, prekioakce, prekiosféra, prekio Pohřeb, prekioarcheologie atp. Aktérský termín pronikl do seriózních médií a internetových slovníků a stává se i přes svoji původně interní platnost běžně používaným.¹⁰

Prekiontrický objekt je komín (a také chladič věž, hasičí věž koksáren), který svými technologickými parametry zakotvenými ve Stanovách SČK a v Komínové Databázi (KODA) splňuje požadavky na prekiontrickou (komínoleznou) činnost.¹¹

Byndecismus je nepropracovaný nonsensový umělecký směr prorůstající do životního stylu, zastřešující kromě dalších aktivit také komínolezectví. Jeho přesnější charakteristika či definice (manifest) neexistují. Osobně tento pojem vnímám jako pohled na svět se zbystřeným vnímáním absurdních, nesmyslných či komických jevů za účelem jejich umě-

⁹ Viz D. HEBDIGE, *Subkultura a styl*, s. 158–162.

¹⁰ Viz např. PETRA FENCLOVÁ, *Pojem prekiontrie*, ABZ.cz: slovník cizích slov, <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/prekiontrie> (náhled 12. 11. 2023); [ANON.], *Co je prekiontrie*, infoz.cz, <https://www.infoz.cz/prekiontrie/> (náhled 12. 11. 2023); ADAM PLUHAŘ, *Lezení na komíny? Vášně, pro kterou se dýchá*, iDnes.cz 29. 9. 2006, https://www.idnes.cz/cestovani/po-cesku/lezeni-na-kominy-vasen-pro-kerou-se-dycha.A060929_100128_igcechy_tom (náhled 12. 11. 2023); a mnoho dalších.

¹¹ Viz např.: KODA, *Definice komína*, koda.kominari.cz, <http://koda.kominari.cz/181~Definice-komina> nebo <http://koda.kominari.cz/70~Zakladni-rozdeleni> (náhled 1. 11. 2023).

lecké či performanční transformace na ještě absurdnější, nesmyslnější a komičtější.¹²

Proč v této subkultuře provádím výzkum

K výzkumu subkultury českých komínolezců jsem dlouho přistupoval s obavami a nedůvěrou. Jako insider¹³ jsem vždy vnímal různorodé pohnutí jejich aktérů, ambivalentní vnímání tohoto fenoménu veřejností, jeho právní „ošemetnost“ a snad i jistou vědeckou insuficienci tématu. K jeho volbě mě přesvědčil až neskrývaný zájem a podpora akademických antropologů a historiků, s nimiž jsem své obavy konzultoval. Inspirován Robertem Darntonem jsem si položil otázku: „Proč by kulturní historie měla opomíjet neobvyklé a věnovat se pouze průměrnému, neboť význam nelze zprůměrovat a symboly nemohou být redukovány na nejnižší společný jmenovatel?“¹⁴

Odhalit okolnosti a důvody vzniku komínolezectví a jeho organizované formy na počátku osmé dekády 20. století v kulturně izolovaném prostředí pozdně socialistického Československa nabylo atraktivity výzkumu kořenů světového unikátu. Stejně tak vývoj od solitérní studentské recese k vybudování formální instituce s masovou členskou základnou směřující k zmapování industriálního dědictví na území České republiky, akcelerované upřímnou snahou o uznání jeho hodnoty. Zaujalo mne pestré společenství lidí s netradičním postojem k životu, kteří, byť každý po svém, přijali prvotní myšlenku „bezdůvodného a nesmyslného“ lezení na komíny včetně navenek matoucí terminologie. Nakonec i původně odrazující právní konfliktnost a rozporuplné společenské přijetí komínolezectví nabízí mnoho inspirativních podnětů pro interpretaci různých kulturních obsahů, forem a procesů v něm obsažených a proměňujících se v průběhu několika historických období. Opominout nelze ani výzvu,

¹² Ve svých počátcích nesl společné znaky např. s pražskou studentskou skupinou *Recesse* působící ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století. Viz VLADIMÍR BOR, *Recesse*, Praha 1993.

¹³ Členem SČK a aktivním komínolezcem jsem od roku 1981.

¹⁴ ROBERT DARNTON, *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie*, Praha 2013, s. 18.

kteřou představuje absence relevantních pramenů a odborné literatury vztahující se k této problematice.¹⁵

Tento příspěvek nemůže postihnout problematiku zájmového lezení na komíny v plně šíři. Absolutní metu si ostatně neklade za cíl ani vznikající disertační práce *Historie, kultura a smysl organizovaného komínolezectví v českých zemích*, ve které se věnují především historickoantropologickému rozměru této tematiky. Vzhledem k užšímu zacílení této studie se soustředím na aspekty činnosti organizovaných komínolezců, které považuji za kontroverzní. V souladu s touto specifikací se budu snažit zodpovědět otázky: Jaké kulturní vlivy a vzory se v aktérské perspektivě podílely na vzniku organizovaného komínolezectví? Lze vznik prekiontrie vnímat jako vědomou reakci na politické uspořádání v Československu na počátku osmdesátých let 20. století? Jaký postoj zauímají aktéři k porušování zákonů při prekiontrické praxi prismatem „legálnosti“, kterou jim poskytuje SČK? V čem spočívá subjektivní pojetí bezpečí a nebezpečí u komínolezců a nakolik je jejich činnost přijatelná dominantní společností?

Metodologie

Terénní výzkum v prostředí, v němž realita srostla s nonsensem¹⁶ i mystifikací a kde se aktéři při své činnosti pravidelně ocitají na hraně zákona, se blíží spíše adrenalinovému sportu nebo expedici do míst, kde „hic sunt leones“. Situace je o to složitější, že skupina je velmi systematicky organizovaná, řídí se jasně vymezenými pravidly „hry“, která striktně dodržuje, operuje na mnoha úrovních dokonale krypticky a v ideálním případě po jejím působení nezůstávají žádné stopy. I když jsem v této subkultuře insiderem,¹⁷ vždy jsem si byl vědom obtížné zařaditelnosti jejích příslušníků do nějaké sociální kategorie, stejně jako jsem vnímal kul-

¹⁵ Na rozdíl od některých příbuzných kulturních fenoménů, jako jsou například hudební či městské subkultury nebo konverze industriální architektury.

¹⁶ Nonsense (ve volném překladu nesmysl) je literární žánr, „blízký grotesce, v němž je celistvého estetického účinku dosahováno zdánlivě nesmyslným (tj. nelogickým, paradoxním, absurdním) spojováním slov nebo představ“. Nonsensevé texty jsou tedy spíše parodií smyslu. Viz LIBOR PAVERA, FRANTIŠEK VŠETIČKA, *Lexikon literárních pojmů*, Olomouc 2002, s. 248.

¹⁷ Od počátku své činnosti (1981) jsem provedl více než 1600 výstupů.

turní diverzitu celého fenoménu organizovaného kominolezectví. K jeho pochopení a vysvětlení je proto třeba přistoupit interdisciplinárně.

Z osmdesátých let 20. století, kdy se kominolezectví formovalo, existuje minimum psaných pramenů (kromě literární tvorby aktérů). Na konci devadesátých let se objevily první časopisecké články, reportáže z výstupů, filmové a televizní dokumenty.¹⁸ Na přelomu devadesátých a nultých let vznikly webové stránky *kominari.cz*, jejichž součástí bylo debatní fórum, tedy první vnitrosvazové sociální médium. Tento web včetně debaty se nedochoval,¹⁹ podrobnější obraz o interní komunikaci členů SČK se proto datuje od 1. prosince 2005. Spolu se vznikem KODA roku 2008 byly stránky s debatou začleněny do tohoto systému, kde jsou nyní všechny materiály fixované a lze je pokládat za prameny s mimořádnou výpovědní hodnotou.²⁰

Dá se tedy říci, že o okolnostech vzniku a prvním dvacetiletí tohoto fenoménu existují jen velmi kusé psané prameny skrývající se v osobních archivech aktérů. Za těchto okolností nezbyvá než vycházet ze vzpomínek a názorů těch, kteří prekiontrii na začátku osmdesátých let zakládali, stejně jako z výpovědí jejich následovníků. Až dosud bylo provedeno více než třicet orálněhistorických (OH) rozhovorů s dvaceti narátory, při jejichž výběru mi by byla vodítkem nejen délka jejich působení v SČK, ale hlavně diverzita jejich postojů ke své zálibě. Přírodným kontrastem se mohou stát OH rozhovory s potenciálními odpůrci prekiontrie, jako jsou příslušníci bezpečnostního sboru ČR nebo podnikové ostrahy, případně se současnými majiteli industriálních objektů, ať už je jejich vztah ke kominům jakýkoli.

K získaným narativům přistupuji z pozice postpozitivistického paradigmatu orální historie. Práce badatelů jako Alessandra Portelliho nebo Luisy Passerini přesunuly pozornost od objektivistických historických informací ke způsobu, jak „lidé prismatem současnosti artikulují

¹⁸ *Příběh prvního kominu*. Režie Juraj Šajmovič. Stopáž. 14 min. Dokument ČT (Lapidarium), 1998. Nebo *Bindicismus*. Režie Ivana Milošević. Stopáž: 11 min. Absolutenský dokumentární film FAMU, 2001.

¹⁹ Viz zpráva o tom: *koda.kominari.cz*, <http://koda.kominari.cz/?action=debata&page=1432> (náhled 20. 10. 2023).

²⁰ Součástí KODA je kromě Debaty také blog, karty výstupů a karty kominářů, které vedle příběhů z prekioakcí a výstupů poskytují informace o dobovém dění a tématech, kterými členové SČK aktuálně žili. Zajímavé je srovnání se zápisy ze schůzí vedení (od 2. prosince 2008) a zprávami ze setkání administrátorů KODA.

subjektivní zkušenost z minulosti²¹, tedy ke vzpomínkám, názorům a postojům ovlivněným kognitivním zkreslením aktérů.²² Chci-li alespoň rámcově rekonstruovat okolnosti založení SČK a raná léta organizovaného komínolezectví, jiné prameny než zabarvené subjektivním zaujetím aktérů neexistují. Zde nehovořím jen o faktografické informační nespolehlivosti orálněhistorických narativů z hlediska pozitivistické vědy, ale také o očekávatelných deformacích aktérských egodokumentů z této doby.²³ Důkladná analýza a interpretace všech dostupných pramenů jsou proto nutností.

„Všude tam, kde přestávají platit jednoduché interpretační vzorce, se o vysvětlení pokouší historická antropologie. Ta často nenabídne jednoznačné odpovědi, ale zprostředkovává porozumění a přijatelný výklad, proč se věci staly tak, jak se staly.“²⁴ Komínolezectví lze považovat za okrajový kulturní jev balancující na hraně zákona a přijatelných mravů.²⁵ Jeho komunikace a praxe se zpravidla a v ideálním případě odehrávají pod úrovní společenské viditelnosti a srozumitelnosti.²⁶ Nejde o činnost racionální, nebo dokonce přinášející profit, přesto významně formuje životní styl mnoha jejích vyznavačů. Antropologicky orientovaná historiografie se nezabývá pouze objektivním životním kontextem aktérů, ale „zaměřuje se stejně tak na sociální praxi, způsoby vnímání, svět emocí a subjektivních pocitů lidí, kteří nejednají výhradně podle racionálních kritérií“.²⁷ Zabývat se zevrubně lineární historií SČK a komínolezectví by bylo antropologicky (a nakonec i historicky) irelevantní a stvrzovale by to nanejvýš jeho společenskou marginalitu. Zaměřuji se více na

²¹ LYNN ABRAMS, *Oral history theory*, New York 2016, s. 8.

²² Šlo především o anglické překlady knih italských autorů: LUISA PASSERINI, *Fascism in popular memory: the cultural experience of the Turin working class*, Cambridge 1986; ALESSANDRO PORTELLI, *The death of Luigi Trastulli and other Stories: form and meaning in oral history*, Albany 1991.

²³ Kupříkladu reference současného Kapitána (předsedy) SČK o iniciačním výstupu na komín 9. května 1981 ve školním časopisu z roku 1982 nese název „Zpráva o největší akci v dějinách“.

²⁴ RICHARD VAN DÜLMEN, *Historická antropologie*, Praha 2002, s. 54.

²⁵ Z toho důvodu jsem zvolil anonymizaci (či spíše pseudonymizaci) narátorů a úplně vynechání názvů a návodných charakteristik průmyslových a jiných objektů uváděných v rozhovorech.

²⁶ „Když nějakému přísloví, žertíku, rituálu nebo básni nerozumíme, můžeme si být jisti tím, že se k čemusi dostáváme. Pokud se soustředíme na ta místa pramenů, která nám budou nejméně srozumitelná, možná se nám podaří odkrýt odlišný systém významů.“ R. DARNTON, *Velký masakr koček*, s. 17.

²⁷ R. VAN DÜLMEN, *Historická antropologie*, s. 39.

aktérské prožívání, protože „pouze na jednotlivých příkladech, snadno uchopitelných oblastech a transparentních událostech se mohou podrobně dešifrovat subjektivní duševní stavy, o jejichž detailní poznání se historická antropologie snaží“²⁸

Komínolezectví je okolím často posuzované jako protizákonné a nebezpečné. Postoj jeho vyznavačů k této otázce se různí. Pro výklad nebezpečnosti prekiontrie v majoritní společnosti jsem se obrátil k analýze Mary Douglas pracující nejen s tímto pojmem, ale také s tématem společenského okraje.²⁹

Vnímám komínolezectví jako jev absurdně-parodický, mystifikační a především imaginativní, jehož počátky i další průběh jsou spojené s uměleckou tvorbou a performancí. Proto je třeba přihlédnout k teoriím zabývajícím se komikou a humorem, zvláště pak jejich specifiky projevujícími se v českém prostředí. Zde se obracím hlavně na práce významného psychologa, kulturologa, filosofa a teoretika komiky Vladimíra Boreckého, které se zabírají touto problematikou.³⁰ Herní podstatu prekiontrie porovnávám se závěry Rogera Cailloise.³¹

Pro skupinu vyznavačů lezení na komíny sdružených v SČK používám termínu „subkultura“. Existuje mnoho definic tohoto pojmu a v poli subkulturních studií stále probíhá diskuse o jeho náplni. Z důvodu rozdílnosti jednotlivých subkultur univerzální definice neexistuje, charakterizace se však zpravidla shodují na verzi mikrosystému s vlastními normami a hodnotami odlišnými od těch, které platí v dominantní kultuře.³²

Organizované komínolezectví začínalo jako recesistická aktivita sloučené dětské a středoškolské party. Teprve časem nabývala charakteru subkultury (od roku 1989). Výrazný impulz v tomto směru znamenalo mediální zviditelnění SČK televizní stanicí Nova roku 2005, jehož následkem došlo k zásadnímu zmnožení členské základny a skokovému nárůstu svazové činnosti. Z původně malé sociální buňky, kde se všichni osobně znali, se během několika let stala celostátně kooperující skupina, jejíž frakce často spojují odlišné sekundární zájmy (dokumentace, industriální „poetika“, soudržnost na bázi geografické, profesní, zájmové,

²⁸ R. VAN DÜLMEN, *Historická antropologie*, s. 45.

²⁹ MARY DOUGLAS, *Čistota a nebezpečí: Analýza konceptu znečištění a tabu*, Praha 2014.

³⁰ Především VLADIMÍR BORECKÝ, *Imaginace, hra a komika*, Praha 2005.

³¹ ROGER CAILLOIS, *Hry a lidé: maska a závrat*, Praha 1998.

³² Viditelné odlišení by v případě prekiontrie bylo kontraproduktivní.

politických inklinací atp.).³³ Při tomto vymezení nelze opomenout ani status SČK jako oficiální organizace nebo utilitární trendy přítomné po roce 2005, které prekiontrii přibližují charakteru hnutí.

Subkultura komínolezců se vymezuje proti společensky převládajícímu přístupu k industriálnímu dědictví na našem území. Zároveň se podílí na zviditelnění a uznání hodnoty těchto památek, byť tak činí po svém. Pro mnoho svých příslušníků představuje důležitý prostředek k získání (subkulturního) statusu a role pomocí internalizace alternativních hodnotových vzorců. Komínolezecké aktivity, je-li k nim přístupováno s hlubokým zaujetím a časovou investicí, mají zásadní vliv na životní styl aktérů. Subkultura disponuje vlastními jazykovými kódy a symbolikou s mytologickými a mytopoetickými prvky. Napříč společností je přijímána rozporuplně a jsou reflektovány její odlišnost a jinakost.

Pro označení organizovaných komínolezců by podle mého názoru více odpovídal modernější výraz „městský kmen“ nebo „okrajová kultura“.³⁴ Přidržím se nicméně tradičního termínu poskytujícího bohatý teoretický a metodologický materiál, na jehož základě lze subkulturu českých vyznavačů prekiontrie sledovat v jejich proměnách.³⁵

Vznik a kulturní kořeny

Ne že by před rokem 1981 někdo občas jen tak pro radost nevylezl na tovární komín. Výrazné vertikály zdobící (nebo hyzdící, dle osobního vkusu) v hojném počtu česká města a venkov vybízejí odvážné jedince a excentriky k cestě vzhůru.³⁶ Od solitérních dobrodruhů vystoupivších ojedinele na místní komín odlišuje novodobé komínolezce především jejich formální organizovanost ve Svazu českých komínářů a strukturovaná soustavnost, s níž se své zálibě věnují. Kde se však vzalo odhodlání a ono

³³ Do roku 1989 bylo ve stavu SČK 26 osob. Ke konci roku 2004 pak 266 osob. V roce 2007 posléze 605 a nyní je to 1103 osob.

³⁴ Viz ROLAND GIRTLEK, *Okrajové sociální kultury*, Brno 2001.

³⁵ Zpracováno podle JOSEF SMOLÍK, *Subkultury mládeže: Sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*, Brno 2017, s. 23–46.

³⁶ Roku 1981 měl premiéru film režiséra Jiřího Menzela *Postřižiny* (premiéra 1. února 1981) s proslulou scénou výstupu na pivovarský komín. Vznik SČK má však odlišné prameny a pohnutky, ačkoli jistý akcelerační vliv této scény v počátcích komínolezectví nelze vyloučit.

až umanuté zaujetí, se kterým komínolezci investují svůj čas a energii do aktivity, která zdánlivě nikomu – ani jim – nepřináší patrný užitek?

Těžko můžeme pochopit a vysvětlit kulturní jev, aniž bychom odhalili jeho kořeny. Při hledání kulturních zdrojů, které předcházely zrodu komínolezectví, je třeba se zabývat osobnostmi, které stály u jeho počátků, jejich inspiračními podněty, životními vzory, rodinným prostředím nebo v tomto případě uměleckými a performančními aktivitami.³⁷ To představuje výzkumnou práci s malou skupinou aktérů, kteří se podíleli na založení a prvních výstupech v rámci SČK.

Nabízí se otázka politické podmíněnosti vzniku fenoménu prekiontrie. Zda to byla, byť implicitně, forma protestu proti státněsocialistickému režimu a jaký podíl měla politická realita na vzniku organizovaného komínolezectví v roce 1981 na našem území – a jestli vůbec. Zasazení kulturních jevů do kontextu dobové politické situace patří k fixovaným povinnostem historické práce; zároveň je třeba v této otázce zachovávat opatrnost. Člověk je součástí společnosti, jejíž charakter je správou věcí veřejných významně utvářen. Reprezentace rozličných, často protikladných politických názorů jsou všudypřítomné a zpodstatňují tato témata před ostatními. Politické prisma je přednastavené a nabízí se jako snadno aplikovatelný a replikovatelný univerzální nástroj interpretace společenského jednání.

Politika prostupuje a provází společenské procesy. Dá se však říci, že má vždy rozhodující podíl na jejich vzniku a podobě? Kategorické vymezení černobílých „totalitárně-odbojových“ koncepcí soustřeďujících se na krajní polohy odpor/odboj versus kolaborace (my a oni) může být účinné v případech, jako je antagonismus dissent versus stranický aparát totalitárního režimu. Mezi těmito krajními body se však odehrává každodenní bohatá společenská dynamika zahrnující postoje jako oportunistus, ignorace, nezájem, rezistence, jejichž odrazem je rozmanitá škála individuálních projevů.³⁸ Ztotožňuji se s tvrzením, „že nelze chtít všechno pochopit z čisté historie politické formy moci, že je třeba

³⁷ Orálněhistorické rozhovory jsem vedl s pěti narátory, kteří se tehdejších událostí účastnili.

³⁸ Srov. např. STANISLAV KOKOŠKA, *Odboj, kolaborace, přizpůsobení... Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti*, Soudobé dějiny 1–2/2010, s. 9–30; nebo VÍTEZSLAV SOMMER, *Cesta ze slepé uličky „třetího odboje“: Koncepty rezistence a studium socialistické diktatury v Československu*, Soudobé dějiny 1/2012, s. 9–36.

místo toho analyzovat politickou a sociální historii v jejich vzájemném propojení“.³⁹

Šlo v případě vzniku organizovaného komínolezectví o druh politického aktu nebo o vyjádření imaginativní seberealizace? Obsahovalo od počátku prvky protestu, a pokud ano, tak proti čemu? Sami aktéři v rozhovorech vyjadřují svůj postoj k roli politické situace na vznik prekiontrie jednotně: „De facto nám politický a společenský klima bylo ukradený. My jsme byli parta sami pro sebe. (...) Byli jsme mladí kluci, žejo. Takže nějaký ty kecy, musíš bejt ve straně, abys něco dokázal, nám byly ukradený. My jsme si žili po svém a ve svý podstatě nám to bylo jedno.“⁴⁰ – „Ta politika mě vůbec nezajímala. To bylo trošku mimo. Ale já jsem měl takovej vzdor doma. Jak se mě rodiče snažili vychovávat dobře, ale myslím, že to dělali blbě. Protože tou formou všechno radši zakázat to prostě nefungovalo. ‚Radši mu to zakážeme, ať je klid. Chceš jít někam? No to ne, na to máš dost času.‘ Takže mě vlastně dost těšilo, když jsem dělal takový věci, že si furt mysleli: ‚On je hodnej, vlastně ani nikam nechodí, večer jde vždycky spát.‘ A já jsem vždycky v noci mizel. Takže určitě jsem to nedělal z důvodu nějakýho protistátního smýšlení. To mně bylo u prdele. I to, jak si myslejí, že jsme to vyvěsili 9. května, že to byl nějaký protest. To byla náhoda. Prostě bylo hezky, domluvili jsme si tehle termín.“⁴¹

Co se týká protestu, ten se držel spíše v mezích rodinných mantinelů – odporu vůči rodičům a jejich způsobu života, představám o budoucnosti potomků, ale také proti jejich pasivitě, konzervativnosti, snaze nevybočovat, rodinné pro- a přeorganizovanosti. V krajním případě se vyskytl únik z dusného rodinného prostředí ovládaného despotickým otcem: „Protože naše rodina byla pověstná, náš režim doma. Táty se všichni báli, celý příbuzenstvo, takže pro mě to byl takovej útěk někam, protože... V podstatě doma to fungovalo tak, že z čehokoliv se dal udělat průser, a nikdy nemohl... nikdy vůbec nebylo... nedalo se dopředu odhadnout, co průser bude, co nebude. Někdy prošly věci... jsem si vymizíkoval poznámku v notýsku a prošlo to... a jindy neprošlo to, že jsem nevyčistil boty a... Fakt, nedalo se prostě dopředu odhadnout, co přijde. Takže člověk byl takovej rezignovanej. Doma mě to moc netěšilo, takže

³⁹ DIETER SEGERT, *Státní socialismus nebyl jen politický mocenský vztah*, Soudobé dějiny 4/2009, s. 709.

⁴⁰ Rozhovor 1 se Santusem, 16. 3. 2022, Praha.

⁴¹ Rozhovor 1 s Bobem, 7. 12. 2022, Praha.

jsem se vždycky snažil vypadnout někam pryč, a tak jsem se asi trošku fixoval na tuhleto komunitu a potom jsem se začal jako... Prostě mi tam bylo dobře.“⁴²

Ještě po čtyřiceti letech je ve výpovědi rozpoznatelná přezívající stopa dusivé rodinné atmosféry, ze které narátor unikal do přívětivější společnosti svých vrstevníků.

Další z prvních aktivních členů SČK uvádí jako hlavní nebezpečí plynoucí z lezení na komíny hrozbu vyloučení ze školy a následného nastoupení dvouleté vojenské základní služby. Zároveň tyto okolnosti považuje za „normální právní záležitosti“, se kterými by se musel vypořádávat za každých politických poměrů. Že nešlo o explicitní projevy společenského protestu nebo politicky motivovaného rebelství, je z výpovědi narátora zřejmé: „Bylo to nebezpečný pro vysokoškoláky, že můžou vyletět ze školy. Samozřejmě, kdyby to bylo v normální společnosti, tak nebudou postižení tím, že by je vyhodili ze školy, můžou bejt pokutováni jinak, za výtržnictví nebo porušení [zákazu] vstupu na cizí pozemek. Ale to jsou takový normální právní záležitosti, se kterýma se prostě musí počítat. Kdežto tohle bylo naprosto nevypočitatelný a opravdu, já jsem za největší nebezpečí pokládal tuhleto záležitost. Jako vejška, že bych prahl po tom bejt inženýrem? Ale rozhodně jsem nechtěl na dva roky na vojnu. Takže jestli tohle se dá chápat jako politický kontext? Velice těžko, myslím.“⁴³

Právě to, co narátor nechápe jako politický kontext, jím je. V „normální“ společnosti by obavy z následků jeho záliby jistě nezmizely, ale neměly by charakter ztráty několika let svobody nebo celoživotního stigmatu a dopadů na osobní i profesní životní dráhu. Je signifikantní, že dodnes jsou otevřené politické projevy ve sdílených komunikačních kanálech SČK v podstatě zapovězené a v případě jejich prezentace hrozí původci „politické osvěty“ kázeňský postih. Tím může být kromě

⁴² Rozhovor 1 s Balunem, 13. 5. 2022, Praha. K tomu Vladimír Borecký: „Sebehledání, hledání vlastní identity a autenticity je spojeno s krajní kritičností vůči světu dospělých. Jejich farizejství, nepřirozenost, mravní ubohost, popírání osobnosti, přízrůbivost, falešná samozřejmost, sebezapírání a sebepopření vyvolávají výrazný negativismus a odpor. (...) V sociální sféře uniká adolescent z nukleární rodiny, které se odcizil, a dosud nezczizil svou identitu v pokusu o založení rodiny vlastní. Zde se objevuje inklinace ke klubismu, k účasti ve společenstvích a hnutích spřízněných duší s vlastními ideologiemi a názory. Ve vzácných okamžicích přichází na pomoc humor jako ekvilibrium.“ Vladimír Borecký in V. BOR, *Recese*, s. 224.

⁴³ Rozhovor 1 s OO, 16. 5. 2022, Praha.

domluvy i pozastavení členství (evidované prekiontrické činnosti) nebo v krajním případě vyloučení z komínolezecké organizace.⁴⁴

Střet aktérů s politickou realitou kladu na trajektorii horizontu očekávání směrem do budoucnosti a žitou skutečností určenou proklamovanými reliktně vnímanými komunistickými ideály rezonujícími v kulturní a společenské atmosféře normalizovaných sedmdesátých let. Ventilem napětí mezi vytoženým, ale nepovoleným (zakazovaným) a vnucovaným, leč nechtěným, se stává zesměšnění, parodie, komická mystifikace nebo absurdita, jejichž spouštěčem není v tomto případě explicitní nesouhlas s politickým uspořádáním, ale spíše nenaplněnost subjektivních očekávání v oblasti kulturních hodnot a životního stylu. Tento deficit by bylo možné ilustrovat tehdejší obtížnou dostupností moderních západních vzorů, popkulturních ikon či symbolů, jejichž vizualita a nezakreslený význam byly v izolovaném prostředí země východního bloku spíše tušené a jejichž přitažlivost byla mimořádná i díky tajemnosti plynoucí z jejich potlačování. Nabízený mužský vzor typu beznohého sovětského letce Meresjeva plazícího se týdně bahnem ruské tajgy byl v očích adolescenta vystaven nemilosrdnému srovnání s tajným agentem Jehojiho Veličenstva Jamesem Bondem pohybujícím se suverénně atraktivními destinacemi napříč zeměkoulí.

Nefunkčnost rodičovského vzoru vysvítá z předešlých narátorských vyjádření. Většina aktérů zúčastněných na vzniku organizovaného komínolezectví se v rozhovorech na toto téma vyjadřuje v podobném duchu. Naplnění vlastní představy ideálu zůstalo v meziprostoru (vágním prostoru) mezi Meresjevem a Bondem. Částečně jej jistě mohly vyplnit československým autoritativním režimem tolerované francouzské nebo

⁴⁴ Stav napovídá např. část tradičního novoročního projevu ideologa SČK z roku 2020: „Svaz českých komínářů je společenství, v němž se dosud dařilo udržet atmosféru prostou politických a ideologických kontaminací. Jako ideolog tohoto svazu vnímám takový stav jako nejen ideální, ale i jediný možný pro jeho fungování a přežití v příštích letech. Ideologií svazu českých komínářů je lezení na komíny, aktivní zájem o industriál, touha a schopnost hrát hru při zachování pravidel a uchování alespoň zbytku recesistického a nonsensového ducha, který provázel zrod této organizace. Pokud kdokoliv bude cítit potřebu vnášet do komínolezného prostředí současně ‚aktuální‘ politický a ideologický balast, necht laskavě uváží své setrvání v řadách naší organizace. Tímto se zavazuji, že při první stopě, zejména v poslední době otevřeně proklamovaného nacismu maskovaného za vlastenectví na půdě svazu, se osobně a vší mocí budu zasazovat o odstranění původce této stopy ze společného prekiontrického počínání.“ LACO, *Ideoprojev 2020*. KODA 13. 1. 2020, <http://koda.kominari.cz/?action=blog&id=225> (náhled 14. 11. 2023).

italské filmy, jejichž uvedení na plátnech kin či v televizi vždy představovalo zásadní kulturní událost. Jejich skutečné prostředí a fikční světy však byly prakticky stejně málo dostupné jako ten Bondův a kýžený archetyp tajného agenta s povolením zabít nemohly plně nahradit. Deficitu formativnosti přispíval (nebo ji deformoval) také častý komediální charakter tolerovaných filmových opusů. Jejich hrdinové nejsou zobrazování v konfrontaci se skutečným nebezpečím a ohrožením života, nemusí řešit vážné situace a hrozby; není to „jako doopravdy“. Mezi nechtěným Mercedesjevem a vyžadovaným, leč nedostupným Bondem vznikl neobydlený prostor, který bylo třeba zaplnit vlastní imaginací.

Další tenze mezi staršími a novými vzory vznikala v době, kdy budoucí iniciátoři organizovaného komínolezectví absolvovali základní školní docházku. Uvolnění režimního sevření v šedesátých letech znovu uvedlo na scénu fenomény meziválečné dobrodružné literatury pro mládež. Jedním z nejmýznejších vydavatelských počínů v této oblasti byly reedice komiksových sešitů s příběhy Foglarových *Rychlých šípů*,⁴⁵ které, jistě i díky aureole dřívější zakázanosti, zaznamenaly široký čtenářský ohlas.⁴⁶ V rigidní atmosféře komunistického experimentu se předváleční komiksoví hrdinové vrátili na scénu jako stále platný vzor a symbol dobrodružných výprav do neznáma, odvahy a tajemného nebezpečí. Tento etalon chlapeckých dobrodružství byl na jednu stranu reflektován jako ideál stále účinný, na stranu druhou na něj bylo nahlíženo jako na přežitě vyjádření vhodné k naplnění jeho komického potenciálu. Český raný kultovní komiks si v období svého „druhého života“ přímo říkal o parodické deriváty, v nichž byl konfrontován s novějšími přístupy tohoto žánru. Specificky česká figura absurdní komiky⁴⁷ si zde našla vhodnou platformu, jejíž rozličné projevy přetrvávají od počátku 20. století dodnes.⁴⁸

⁴⁵ První díl komiksu *Rychlé šípy* autorů Jaroslava Foglara a Jana Fischera vyšel poprvé 17. prosince 1938 na stránkách časopisu *Mladý hlasatel*. Jejich reedice u různých vydavatelství jsou rozprostřeny mezi léta 1965 a 1971, viz např. PAVEL HOŠEK, *Evangelium podle Jaroslava Foglara*, Brno 2017, s. 37–38. Dalšího vydání se komiksově příběhy dočkaly až po roce 1989.

⁴⁶ Následující normalizační dekáda v tomto trendu pokračovala dalším vydáváním pečlivě vybraných ideologicky nezávadných položek. V sedmdesátých letech vycházely reedice dobrodružné či populárně naučné literatury pro mládež autorů z meziválečného období, jako byli Otakar Batlička, František Flos, Eduard Štorch nebo Josef Augusta.

⁴⁷ Viz V. BORECKÝ, *Imaginace, hra a komika*, s. 194–230.

⁴⁸ Nalézáme mnoho příkladů současných komiksových parodií *Rychlých šípů*, třeba iLiteratura.cz, <https://www.iliteratura.cz/clanek/40003-prokupek-tomas-rychle->

Dichotomická autorita fenoménu *Rychlé šípy* je patrná i ve výpovědích některých narátorů z řad organizovaných komínolezců, kteří na jejich formativní příklad odkazují i ve zdánlivě nekompatibilním paradigma- tu prekiontrie: „Takže dvacet let naprosto neskutečného, nádherného, úžasného a pestrého života. Já to občas přirovnávám – protože jsem milovník Rychlých šípů jako většina lidí z mé generace –, [že] chodíme do Stínadel. A nikdy nevíme, kam se dostaneme, jestli do kostela svatého Jakuba nebo do Svatyně ginga nebo někam jinam, kolik tam potkáme přátelsky či nepřátelsky naladěných Vontů. (...) Třeba některý velký chemičky, nebudu jmenovat, tak tam je největší problém se k tomu komínu vůbec dostat. Areál je obrovské, komín je sice vidět, ale jsou tam různé zdi, budovy, osvětlený placy, kterým se snažíme vyhnout, občas tam projede auto, taky by bylo dobrý, aby nás posádka neviděla. Prostě Stínadla jak vyšitý.“⁴⁹

Inspirativnost dobrodružství v podobě formulované Foglarovými literárními hrdiny nachází odezvu i mezi příznivci prekiontrie, která jim pro jeho realizaci poskytuje vhodný prostor. O zaujaté popisy neohrožených výprav do průmyslových areálů a zábavné historky připomínající boj s nástrahami industriálu a přírody nebo prožité konfrontace s „kotelníky“⁵⁰ není v konverzácích komínolezců nouze. Právě touha prožít a dělat něco výlučného, jiného než ostatní lidé, je v OH rozhovorech často uváděnou pohnutkou zahájení prekiontrické činnosti: „Co mě na tom chytlo? Asi ve srovnání s tím, co bylo do té doby, mně to přišlo jako záležitost opravdu ohromně dobrodružná, zároveň ujetá a zároveň v tom bylo hodně svobody, bych řekl. A všechno tohle dohromady mě bavilo.“⁵¹

Kromě dobrodružnosti zmiňuje narátor také „ujetost“ a svobodu. Pro osobu jeho identitního založení splňuje nonsensový charakter prekiontrie podmínku svobodně prožívaného dobrodružství a požadavku výlučnosti spojeného s uplatněním vlastní komické imaginace.

sipy-a-jejich-uzasna-nova-dobrodruzstvi (náhled 17. 1.2024); dále též rychle sipy.jsemin.cz, <http://www.rychlesipy.jsemin.cz/NEW-komiksy---parodie.html> (náhled 17. 1. 2024); ale i dalších podobně zaměřených kultovních komiksů, v tomto případě *Čtyřlístku*: databazeknih.cz, <https://www.databazeknih.cz/knihy/ctyrlistik-detem-vstup-zakazan-424233> (náhled 17. 1. 2024).

⁴⁹ Rozhovor 1 s Hugem, 26. 12. 2021, Praha.

⁵⁰ „Kotelník“ je v komínolezeckém žargonu nejen obsluha zařízení, jehož součástí je komín, ale jakýkoli jiný zaměstnanec vyskytující se uvnitř areálu.

⁵¹ Rozhovor 1 s PA, 30. 11. 2021, Praha.

Pro vyhledání dalších kulturních zdrojů působících na organizované komínolezectví v jeho počátcích je třeba pátrat ve vzpomínkách a osobních archivech aktérů, a také v jejich literární tvorbě. Ta byla od počátku (kromě její potašistické prehistorie)⁵² určena především k veřejnému čtení. Takováto činnost byla ovšem, zvláště v raných osmdesátých letech, spojena s nebezpečím právního postihu, a proto se čtení „byndecistické poezie“ zpočátku odehrávala v bytech aktérů nebo v oddělených prostorách salonků restaurací a pro pečlivě vybranou skupinu kamarádů a spolužáků: „Je to v podstatě poezie nonsensu. Určítej taky postoj k hodnotám, který do nás ti rodiče cpali a my jsme se tomu podvědomě bránili. Ale nebylo to zaměřený nějak politicky. Bylo to jenom pro tu srandu, kterou z toho člověk měl. Nebylo v tom nic... disidentskýho, nedej bože. (...) Většinou to bylo v nějakých sálkách u hospod, v Baráčnický rychtě bylo čtení, pak bylo něco na Pohořelci v Regule Pragensis, něco bylo i doma ze začátku.“⁵³ – „Začalo to tím, že jsme přizvali všechny možný lidi, většinou všechny naše známý z gymplu, ze základky, z okolí bydliště a tak. A byl někdy zajímavý ten výběr, koho tam pozvat. Protože u některých lidí se dalo odhadnout, že to absolutně nepochopí. (...) Možná jsme to dělali i několikrát do roka na různých místech. Zajímavý třeba bylo, když jsme to dělali v planetáriu v Teplicích. A to už bylo v tom období, kdy se na nás dostali ti patafyzici.“⁵⁴

Žádný z narátorů, kteří byli účastníky prvních veřejných produkcí byndecistické poezie, si nevzpomíná, kdy přesně tato dlouholetá tradice začala. Výpovědi se v detailech liší, ale shodují se v tom, že literární činnost byla zahájena na konci sedmdesátých let a veřejné produkce jsou datovány přibližně od poloviny osmdesátých let. Přesnější informace jsem dosud nedohledal ani v egodokumentech a soukromých aktérských archiváliích. Vzhledem k tomu, že literární tvorba předcházela a provázela vznik komínolezectví a SČK, je možné předpokládat, že v ní půjde vysledovat některé společné kulturní podněty. Zevrubné rozbory

⁵² Termín potašismus (potachismus) označuje kolektivní autorství básní či jiných literárních útvarů středoškolských studentů (z franc. *potache* = středoškolský student). Viz V. BORECKÝ, *Imaginace, hra a komika*, s. 176–178. – Viz rozhovor 1 s Bobem, 2. 12. 1022, Praha: „To byla spíš taková sranda, že jsme se tím pobavili přímo na místě, že jsme tam zabili neskutečně nudný hodiny angličtiny, protože angličtinářka byla strašně hodná a nic nás nenaučila, ale umožňovala psát ty básně.“

⁵³ Rozhovor s OO 1, 16. 5. 2022, Praha.

⁵⁴ Rozhovor 1 s Bobem, 2. 12. 1022, Praha. Spolupráce byndecistů s Patafyzickým kolegiem se datuje od roku 2007.

byndecistických literárních útvarů nechme literárním vědcům a zabývejme se hledáním tematiky společné pro oba paralelní zájmy osobností ustavujících české organizované komínolezectví.

Po zevrubném uspořádání a pročtení shromážděného korpusu byndecistických literárních výtvorů vydaných tiskem⁵⁵ a nalezených v aktérských archivech je možné určit několik jejich zásadních atributů. Jde o inzitní epickou poezii, jejíž tematickou náplní je parodizace náboženství, kultů a rozličných ideologií, (anti)superhrdinské eskapády, extrémní chování lidí a zvířat se silným sexuálním až pornografickým nábojem nebo pseudovědecká pojednání a technologické postupy. To vše je deformováno všeprostopupující absurdní komikou.⁵⁶ Dominantní korekci kontroverzního obsahu je zde nahrazení tradičního výraziva důslednou brikolážní terminologií, jejíž použití je schopné transformovat i explicitně bizarní pornografické či násilné scény do podoby nevinné dětské hry. Vyjádřeno v poli Boreckého teorie dochází k rekonfiguraci komiky z ironického (cynického) modu do absurdního.⁵⁷

⁵⁵ Vybrané literární počiny autorů spjatých s prostředím českého organizovaného komínolezectví vycházely mezi lety 2007 a 2019 v periodikách českého Patafyzického kolegia (časopisech *Pako* a *Clinamen*), větší prostor je jim věnován v almanachu: SVATAVA ANTOŠOVÁ A KOL., ...*ode dna! Almanach absurdity*, Praha 2008, s. 77–167.

⁵⁶ Viz VLADIMÍR BORECKÝ, *Teorie komiky*, Praha 2000, s. 25–41. Boreckého taxonomie komiky obsahuje čtyři základní konfigurace: naivitu, ironii, humor a absurditu (s. 40–41): Naivita „představuje nevědomost komického. Subjekt vytváří komiku bezděčně, aniž by si toho byl vědom.“ Cílem ironie je „výsměch, úšklebek, pošklebek či posměch, kterým subjekt dosahuje pocitu superiority“. Humor „představuje ironický výsměch, který prochází sebereflexí, tj. je napřed vztažen na vlastní osobu a druhým se vysmívá až sekundárně prizmatem sebevýsměchu.“ Absurdita „překračuje humoristický sebevýsměch přesahem subjekt-objektové polarizace, která však není nevědomá jako u naivity, ale opírá se o náhled absurdity světa. (...) V absurditě je autonomie překonána autenticitou.“

⁵⁷ Výstižnou charakteristiku byndecistické poetiky uplatnil literární kritik Jan Nejedlý ve své recenzi almanachu *absurdity ...ode dna!*: „Ačkoli tvorba těchto tzv. byndecistů se datuje nejméně od 80. let minulého století, k počtenějšímu publiku míří až nyní. Kdo měl to štěstí a spatřil jejich každoroční ubouovskou performanci Gorys Pendel, při níž jsou (...) sloni zabíjeni gramofonovými deskami a sugestivní, děsivé groteskní absurdnost tryská přímo ze svých pramenů, asi tuší, že se mu dostane masité porce brilantní fantasmagorie. ‚Zdá se mi, že jste na své cestě za výrazem došel až k stupni nesrozumitelnosti téměř zajímavé,‘ říká ve Vančurově Rozmarném létě kanovník Roch plovárenskému mistru Antonínu Důrovi a prakticky totéž můžeme říci o zde publikované byndecistické tvorbě. ‚Kuna Hyný promnul cedr sobola,‘ píší autoři v úvodu své společné dramolety, jejíž bláznivý pseudovědecký název by zabral jistě nejméně dva řádky tohoto textu. Již z této první věty je ovšem zřejmé, že

Za významný korektiv cynické ironie výhradně epické byndecistické tvorby považují také její situační přepjatost vrstvicí v rychlém sledu nepravděpodobné a racionálně neuchopitelné děje uvnitř fikčního světa zabydleného bohatou plejádou postav či entit, jejichž charakter je daný a v podstatě neměnný. Fixace charakterů vytváří sofistikovaná pravidla, jejichž přítomnost přibližuje tuto tvorbu hře a činí ji pro zasvěcené srozumitelnější, atraktivnější a „hratelnější“. To vše přirozeně během veřejných čtení a jistě i při četbě způsobovalo (a dosud způsobuje) rozdílnou míru porozumění zúčastněných. Těm, kteří jsou s pravidly hry a její poetikou obeznámeni a jsou schopni je přijmout, v ní nalézají potěšení. Ti, kdo ji nepochopili nebo nepřijali, zůstávají mimo hru.⁵⁸

Princip přijetí hry a podřízení se jejím pravidlům je platný i v organizovaném komínolezectví.⁵⁹ Vyžaduje specifické psychické a fyzické předpoklady zahrnující vztah k výškám a volnému prostoru, netradičnímu dobrodružství a nebezpečí, zájmové výlučnosti, syrové kráse industriálu a v neposlední řadě nutnou tělesnou výbavu. Touha po neumožněném, zapovězeném, skrytém a tušeném se projevuje ve strategiích komínolezců

opouštíme teritorium běžné logiky a vstupujeme do vyššího komunikačního levelu, v němž se nám může stát orientační mapou kupříkladu portrét pradědečka, kterého zkrřížili s mravenčíkem a přejeli žací mlátičkou. Na rozdíl od Kafky, jemného zapisovatele absurdity světa, kterého tu (či alespoň jeho jmenovce) v textovém furoru Kardoxerální megalofobium všichni honí a lynčují, u [byndecistů] nacházíme absurditu, která se netýká nás, ale textu. To není výtka, jen konstatování, ostatně pružný interpret by dokázal najít i v této ‚odporné snůšce defektů‘ vazby na skutečnost. Bylo by to však zbytečné, neboť po umění odtrženém od života generují byndecisté umění odtržené od života i od umění, což je zase něco nového. A hlavně tomu nechybí humor, který je zde spolu s výraznou zvukomalebností výrazným pilířem, čímž byndecistické elaboráty přímo předurčuje k hlasitému přednesu.“ JAN NEJEDLÝ: *Různí autoři: ...ode dna!*, Portál české literatury (náhled a kopírování 1. 3. 2009), osobní archiv autora této práce.

- ⁵⁸ Zde se nabízí téma, které nastolil Vladimír Borecký: „Vedle historizujícího přístupu, který se snaží vřadit společenství a hnutí do chronologických souvislostí, zjistit jejich výčet a charakteristiky a určit vzájemné vlivy, se vnučuje ještě psychologický pohled, zaměřený na dispozice ve vývoji jedince k určitému vyhraněnému typu reagování na grotesknost světa a k možnostem vyjádřit své pocity a dát jim trvalejší výraz. Je něco, co by bylo všem těmto projevům společné, co je jen obměňováním téhož, věcnými návraty, které se s variacemi opakují u individua v každé generaci?“ V. BOR, *Recesse*, s. 223–224.
- ⁵⁹ Roger Caillois rozlišuje čtyři distinktivní psychologické postoje ovládající hry: agón, alea, mimikry a ilinx. Organizované komínolezectví obsahuje v rozdílné míře prvky všech těchto čtyř postojů. Viz R. CAILLOIS, *Hry a lidé: maska a závrat*, s. 35–48.

během průniků do uzavřených chátrajících nebo funkčních a střezných areálů: „Každý ten výstup je jinej podle skupiny lidí, se kterou jdu. Drsní severští kluci, ti jsou úplně jak indiáni. Přískokama a přílehama k zemi se blížíme k tomu prekionu. Takhle si představuju, že ve středověku šli chlapi na lov do lesa. Nebo na výzvědy do vedlejší vesnice. Že se plíží, je to nějaká hra nebo... Já to neumím pořádně vyjádřit, ale jsem v tu chvíli v jiném světě, možná i století. A když jdu s Bobem nebo s tebou, tak je to, jakože volně jdeme. Jako kdybychom byli součástí areálu a vůbec se tam nekonají nějaký skoky a křoví a jdeme úplně bez problémů. Takže i to má svůj význam. Já, když lezu s těma severskejma klukama, tak kolikrát třeba ležím v tý trávě a směju se, protože mi přijde neskutečný, jak je to úplně odlišný, než když lezu s někým ze starý gardy.“⁶⁰

Jak je patrné z výpovědi jedné z neaktivnějších komínolezkyň, způsob krypte během průniku do areálu se u různých skupin a jednotlivců výrazně liší. V obou uvedených kontrastních případech však jde o stejnou hru se stejnými pravidly, liší se jen výběrem strategie. Zatímco „drsní severané“ volí pro své mimikry až militární metodu skrývání a maskování, příslušníci „staré gardy“ spoléhají na splynutí s prostředím vzbuzením pocitu, že do daného areálu patří, jsou jeho součástí, a proto se v něm pohybují s neskrývanou a samozřejmou otevřeností. Oba způsoby jistě poskytují svým zastáncům nejen očekávanou míru vzrušení, ale naplňují též ludickou výzvu, umožňují saturaci parodické a mystifikační fasety prekiontrie a jsou srovnatelně úspěšné.

Strategie průniku do areálu a výstupu na komín bývá ve většině případů aktéry nastíněna předem. Jsou však případy, kdy bezprostřední situace nabídne alternativní řešení umožňující rozehrát nečekanou demonstraci komického rozměru organizovaného komínolezectví. Noční útok na jeden z nejvyšších (a nejtřeženějších) komínů na našem území byl dvojicí lezců pečlivě naplánován. V průběhu akce se však ocitli v situaci, kdy se rozhodli svůj původní plán změnit: „My jsme tam přijeli a u kotelny byla zaparkovaná vysokozdvíhací plošina. Ta, co jezdí vodorovně nahoru. A já zjistil, že tam není vůbec klíček, že je tam jenom jistič. Tak jsem ůknul na jistič, rozsvítila se kontrolka, a když jsem do toho šťouchnul, rozjelo se to a začalo to pítat. Ono, když to jede, tak to pítá. Takže asi pětadvacet metrů ke komínu jsme pítali a začal jsem zvedat. Jedu nahoru a zjistil jsem, že jsem špatně odhadl vzdálenost, že bych

⁶⁰ Rozhovor 1 s Martinou, 21. 1. 2022, Praha.

se tou plošinou opřel o bilighorzi.⁶¹ Tak jsem musel zase sjet pomalinku dolů, odšibovat od komínu a zase nahoru. To ti byla taková prdel. My jsme tam pípali asi sedm, osm minut. Nechali jsme to nahore, vylezli na komín, slezli, zase jsme odpípali dolů, a když jsme se vraceli, jeli kolem sekuritáci.⁶²

Citlivost pro absurdně komické stránky jevů a snaha o jejich imagi-
nativní vyzdvížení a zvýraznění je patrná při interní svazové komunikaci
i externí prezentaci a argumentaci této netradiční záliby. Během pub-
licistických mediálních prezentací SČK bývá komínolezectví obvykle
představováno ve věcném duchu a se snahou poskytnout divákovi (po-
sluchači) základní informace. Štábem je od zúčastněných svazových
„mluvčích“ pravidelně vyžadována reprezentace pseudoodborných
prekiontrických termínů, základní data jako odkdy, kolik a jak vysoko,
případně pár historek, které šlo dohledat ve starších relacích. Vše podle
přípraveného scénáře příslušného redaktora pověřeného touto prací. Po-
kud má ovšem tvůrce dokumentu pro působení protagonistů pochope-
ní, nebo se s ním dokonce ztotožní, spleť absurdní komika provázející
prekiontrickou praxi se v nesimulovaných situacích dokáže zviditelnit
i v konfrontaci s kamerami a mikrofony: „Ta komínářina je nepopsatelná!
A jak je něco těžko uchopitelný, tak si tam každý může najít to svoje, a to
mi přijde úplně skvělý. A taky mi přijde, že to je vlastně protest trošku
proti tomu světu, kterej se úplně zbláznil. Takže až mi bude osmdesát,
tak ještě pořád chci protestovat proti světu, kterej zešílel.“⁶³

Věci se dějí a na jejich iniciaci vždy působí mnoho faktorů. Komí-
nolezectví mohlo vzniknout v různých podmínkách na různých místech
s lidmi a komíny. Taková místa byla a jsou, dokonce společenské a poli-
tické poměry jsou v nich podobné. Jen se tam nevyskytl člověk, který by
řekl: „Pojďme na komín!“

⁶¹ „Bilighorze“ je brikolážní termín pro kovová stupadla a vše, co slouží k dosažení
vrcholu komínu.

⁶² Rozhovor 1 s KB, 5. 4. 2022, Praha.

⁶³ Redaktorka Lucie Výborná v dokumentu stream.cz: *Nic pro lidi, kteří se bojí vý-
šek*, Extreme interviews, 27. 5. 2019, [https://www.stream.cz/extreme-interviews/
nic-pro-lidi-kteri-se-boji-vysek-lucie-vyborna-se-vydala-na-vrcholky-kominu-
63958066](https://www.stream.cz/extreme-interviews/nic-pro-lidi-kteri-se-boji-vysek-lucie-vyborna-se-vydala-na-vrcholky-kominu-63958066) (náhled 3. 2. 2024).

Legalizace a legálnost komínolezectví

Svaz českých komínářů byl oficiálně uznán až s vydáním povolení MV ČR roku 1991, avšak svojí formální strukturou a sofistikovanými provozními pravidly od počátku kopíroval oficiální instituce období pozdního socialismu. Takové napodobení za účelem v základu recesistické činnosti, jako je zájmové lezení na průmyslové komíny, režimní strukturu schválených spolků a organizací (víceméně bezděky) parodizovalo.⁶⁴ S vědomím faktu, že státní posvěcení bylo podmínkou jakékoli veřejné občanské aktivity, se vedení svazu před rokem 1990 o legalizaci nikdy nepokusilo. Ani legalizační iniciativa v roce 1991 nebyla provázena přehnanými očekáváními: „Tehdy to bylo jasné. To byl svaz v ilegality, v té době. Jiná cesta nebyla. A když se překulily ty léta a přišla svoboda, demokracie, ani tehdy jsme nedoufali, že takováhle organizace může existovat legálně. Ale říkali jsme si, na začátku devadesátých let, že bychom to mohli zkusit, že je to další forma recese, zkusit ten svaz zoficiálnět. (...) A vůbec jsme nečekali, že takováhle věc vyjde. Ale byla taková doba asi, kdy byla tak bezbřehá svoboda, kdy úřady povolovaly skoro všechno a bály se možná nepovolit, nebo nevím, jak bych to řekl. Takže když jsme zkusili svaz zaregistrovat, napsali jsme dopis na ministerstvo vnitra a čekali nějaký čas, co bude. Pak nám přišla taková zcela úřední odpověď: ‚Ano, zaregistrovali jsme vaši žádost, předložte stanovy, předložte jména čtyř představitelů svazu a bude.‘ Takže jsme předložili stanovy, předložili jsme jména představitelů a kupodivu jsme dostali zpátky dopis s razítkem, že Svaz českých komínářů je zaregistrován pod číslem jednacím, nevím jakým. A tehdy začal svaz fungovat oficiálně.“⁶⁵

Kontroverze legality prekiontrie nespočívá primárně v lezení na komíny, ale v tom, že tyto stavby jsou zpravidla integrovány do většího průmyslového celku, který má svého majitele nebo správce. Členové SČK jsou sice „oprávněni k výstupu na všechny komíny v České republice“⁶⁶, ale do této formulace není zahrnutý neoprávněný vstup na pozemky, na

⁶⁴ Uvědomění si tohoto výkladu tehdejší činnosti u aktérů obvykle nastalo s časovým odstupem: „...že vlastně SČK používal atributy toho vnějšího světa. Ty papalášský symboly. Nikoho by v životě nenapadlo, že nějaký recesista může jezdit šeststrojkou a ještě si na dveře nastříkat logo Svazu českých komínářů. Vzít nějakou průkazku a tím se legitimovat. V té době! To fakt bylo o kejhák svým způsobem.“ Rozhovor 1 s Balounem, 13. 5. 2022, Praha.

⁶⁵ Rozhovor 1 s Kapitánem, 1. 2. 2022, Praha.

⁶⁶ Interní formulace SČK použitá např. na svazových průkazkách.

kterých komíny stojí. Ze strany státu tedy dochází k přijatelnému kompromisu v souladu s přesvědčením, že institucionálně zastřešené lezení na komíny bude snáze kontrolovatelné nebo regulovatelné než „divoké“ individuální aktivity.⁶⁷ Žadatelům o povolení je vyhověno a odpovědnost za realizaci je ponechána na aktérech.

Nejvýraznější problém z hlediska zákonitosti tedy představuje vníkáni komínolezců na cizí pozemky a specifické užívání cizího majetku. K tomuto narušování vlastnického práva panují napříč členstvem Svazu českých komínářů zásadně diferencované postoje. Zastánci „punkového“ pojetí prekiontrie považují nepovolený vnik na cizí pozemek za přirozenou a neodmyslitelnou součást dosažení svého cíle a jsou na této cestě připraveni překonat téměř každou překážku. Dodržování právních norem nepovažují za závazné. Důležité je, že neprovádějí nic, co by vybočovalo z jejich subjektivního nastavení hranice zákonitosti a morálky: „Jsou to jenom nějaký předpisy tvořené nějakyma lidma. Některý předpisy mají smysl v tom, že chrání životy, ale některý předpisy jsou prostě jako... Jsou lidi, kteří tě seřvou, když přebíháš silnici na červenou. Jsou tak vychovaní, prostě to berou nějak striktně. Těch lidí je mi líto, ale takhle žijou. Nějak je respektuju. Koukají na mě jak na exota, co to dělám, že je to nezákonný. Říkám: ‚Ježíšmarja, vždyt to není nic špatnýho. Kdybych chodil někam loupit nebo něco, ale tohle...‘“⁶⁸ – „Formálně zákony sice porušuju, ale snažím se je porušovat tak, abych je neporušil materiálně. Respektive, abych nikomu nezpůsobil žádnou škodu, žádnou újmu na zdraví nebo nějakou psychickou újmu a tak dále. Zkrátka, pokud nikomu nedělám nic špatnýho, ten zákon pro mě není směrodatnej. Takhle to řeším já. Nemám s tím žádný výčitky a nemyslím si, že bych vůbec někomu něco páchal. Z toho zákonného výkladu, aby byl vůbec nějaký přestupek a nabyl právní moci, tak musí splnit aspekt materiální a aspekt formální. Formálně jsem vstoupil do nějakého objektu, materiálně co? Když se budeme bavit o nějakém výkladu zákona, tak vždycky

⁶⁷ V roce 1991, kdy byla legalizace SČK na MV ČSR projednávána, stěží existovala povědomost o okolnostech a dopadech tohoto rozhodnutí a pravděpodobně ani vůle o nich uvažovat. Rozmezí názorů na důvody legalizace sahá mezi komínolecceci od náhody po předpoklad uznání přijatelné míry osobní svobody. Relevantní posouzení pohnutek vedoucích k udělení registrace SČK (a k jejímu prodloužení roku 2014) je nesnadné a „dráždit hada státní správy bosou nohou“ by nebylo vhodné ani z pozice akademického badatele.

⁶⁸ Rozhovor 1 se Saonem, 1. 4. 2022, Liberec.

se píše: ‚Vstoupil a odcizil, vstoupil a poškodil. Vstoupil a něco...‘ Ale já jsem pouze vstoupil.⁶⁹

Narátor zapomněl na okolnost „vstoupil a použil“, která se poslední léta stává častým argumentem příslušníků bezpečnostního sboru ČR (Policie České republiky) při konfrontacích s komínolezci.⁷⁰ Na straně druhé se čím dál častěji, zvláště u dlouhodobě praktikujících členů SČK, objevuje opačný názor na tuto problematiku. Ve shodě s měnícím se právním vědomím ve prospěch nedotknutelnosti soukromého vlastnictví někteří aktéři uváděnou přirozenost a neodmyslitelnost ataku cizího majetku zpochybňují, nebo dokonce odmítají. Následkem této pozvolné proměny vyhledávají spíše výstupy dohodnuté s majiteli objektů a celkově tlumí svoji komínolezeckou praxi: „Když je komín někde na louce, tak to není problém. Ale abych někomu lezl přes plot, už si to vlastně rozmejšlím. Já tady někomu lezu na zahradu, to bych asi nechtěl, aby mi někdo lezl na zahradu a trhal švestky, nebo já nevím, se vykoupal v sudu, protože je členem Svazu českých sudářů. (...) To říkám z toho pohledu, do jaké míry je tohleto čistě můj osobní pocit a do jaké míry se ta společnost vyvíjí. Že třeba to, co před těma, řekněme, třiceti lety byla vlastně legrace, se stane nejenom společensky nepřijatelným. To bylo skoro vždycky v jisté míře. Ale pro ty lidi i vnitřně nestravitelný.“⁷¹

Za tímto trendem však lze nalézt více příčin, jakými jsou založení rodiny, vyšší věk aktérů a s ním spojená neochota riskovat, zdokonalování zabezpečení objektů nebo profesionalizace některých komínolezců v povoláních spojených s údržbou, poradenstvím a další činností kolem industriálních objektů a komínů: „Takže to jednoznačně přerostlo do téhle profesionální roviny u mě. S tím, že se ještě povedlo, že to téma dělám (...) jako fyzická osoba, podnikatel, dělám i revize komínů. Teď se vracím k tomu, že se vlastně snížila ta intenzita. Takže možná to souvisí s mojí rodinou. A pak možná i s tím, že jsem musel na ty komíny lézt pracovně, možná taky s věkem, že byly i jiné aktivity.“⁷²

Relativně nekonfliktní vztah bezpečnostních složek státu a komínolezců je výsledkem benevolence na jedné straně (policie ví, že vyznavači prekiontrie nekradou, neníčí a snaží se nenechávat stopy) a na straně

⁶⁹ Rozhovor s KB, 5. 4. 2022, Praha.

⁷⁰ V prekiontrickém žargonu „odchyty“.

⁷¹ Rozhovor 2 s Mixem, 14. 12. 2023, Praha.

⁷² Rozhovor 1 s Dannym, 13. 1. 2022, Praha. Narátor je docentem Stavební fakulty ČVUT a komíny jsou jedním z jeho hlavních badatelských témat.

druhé převažující vůle nedopouštět se extrémních výstřelků (komínolecí jsou si vědomi svého postavení v „zakázaném území“). Jde o křehký smír, který může být kdykoli vyvrácen neodpovědným chováním, především ze strany tolerovaných narušitelů.

Pojetí bezpečí a nebezpečí

Lezení na komíny je veřejností považováno za nebezpečnou činnost, a to jak pro lezce, tak celospolečensky ve smyslu protizákonného jednání. Obecně rozšířená představa o astronomických finančních výdajích za léčení padlých komínolezců naráží nejen na statistické údaje úrazovosti obyvatelstva při zaměstnání, sportu a volnočasových aktivitách, ale i na odlišné vnímání nebezpečí samotnými komínolezci. Jejich pojetí ohrožení se od široce sdíleného názoru veřejnosti zásadně liší: „S tímhle se setkávám hodně často. Že se ptají proč. Pak se podivují tomu, že to je divný, že právě na tyhle objekty. Proč to nejsou rozhledny nebo stožáry. Nějaký jiný objekty. Že to je přece smradlavá nehezka věc, komíny. ‚A jako funkční? Lezete, když to čoudí?‘ A vlastně je tam nějaká neschopnost si to představit, a hlavně se doptávají na to, proč a jak to děláme a jestli je to legální. To bývá takový nejčastější. Plus ještě, že je to přece nebezpečný. Pak je tam takový odsouzení toho, ještě když se dozví, že lezeme nezajištění. Tak to už je vrchol. Že to teda jsme hazardéři, že kdybychom radši lezli po těch skalách, to je normální. (...) Ale pro mě je to naprosto bezpečná záležitost a nevnímám, že bych tím ohrožovala sebe nebo že by to byla nějaká riskantní záležitost. A na adrenalin se hodně ptají: ‚Takže ty jseš takovej adrenalinovej nadšenec.‘ Tak to už vůbec nechápu, jim říkám: ‚Hele, já v tom nehledám adrenalin. Já v tom hledám relax. Já se necítím nějak ohrožená v tý vejšce. Já tam jsem víc v pohodě než dole. Mně to nedělá nějaký chvění nebo něco takového. Já se tam cítím dobře.‘“⁷³

Narátkorka sděluje své pocity během výstupu zřetelně a kategoricky. Oproti lezení po skalách vnímá komín jako dílo lidských rukou, jehož sekundární funkce je polezná a za tímto účelem je vybavený patřičně dimenzovanými kovovými stupadly a ochrannými prvky (biligorzi) zajišťujícími komfort vystupující osoby. Sama sebe jako komínolezkyni vymezuje charakteristikou vyjádřenou v preambuli *Stanov SČK*: „Člověk,

⁷³ Rozhovor 1 s Lenkou, 18. 7. 2022, Praha.

který se prekiontrií zabývá, jest člověk vyspělý po stránce fyzické, intelektuální i morální.⁷⁴ Dává tím okolí najevo, že je dospělým, svéprávným a svobodným člověkem jednajícím v souladu se svými identitními rysy s vědomím hranic, které mu nastavuje společnost.

Fáze výstupu je v OH rozhovorech reprezentována jako relativně bezpečná, samozřejmě pokud je komín v dobrém technickém stavu. Podrobné údaje o kondici objektu si každý řádný člen SČK může vyhledat na kartě komínu v KODA. Zde jsou mu nabídnuty informace o podmínkách výstupu, jakým případným nebezpečím může být zájemce o výstup na daný objekt vystaven a jak se jim vyhnout. V zájmu úspěšnosti záměru jsou tyto informace komínolezci pravidelně vyhledávány a také, v případě jakýchkoli zjištěných změn, bývají na kartu komínu doplňovány. V čem tedy podle nich spočívá hlavní nebezpečí prekiontrie? – „Když jsme třeba překonali plot, viděli jsme, že tam chodí kotelník, takže člověk se musel hodně schovávat, a to bylo napínavý. Jestli nás, třeba když přebíháme mezi nějakými barákama, někdo neobjeví, někdo nenahlásí. Pak, když se člověk dostal k tomu komínu, tak rychle nahoru, co nejvýš, ze zorného pole. Takže tohle bylo strašně vzrušující.“⁷⁵

Pobývání na korpusu komínu hodnotí komínolezci jako pohyb v zóně bezpečí. Během terénní praxe jsem se dokonce setkal s termínem „prekiosféra“, používaným pro tuto „vnímaně bezpečnou“ oblast, která je za tmy nebo mlhy nekontrolovatelná. Málokdy se stává, že příslušníci ostrahy nebo zaměstnanci zvednou oči k obhlídce vyšších pater svého pracoviště: „...pochopitelně, výšky jsme ze svého prostoru odřízli stejně jako temné okraje.“⁷⁶ Jejich pozornost je upřena na trestnou činnost jiného, pravděpodobnějšího druhu, situovanou do oblasti „kriminálního mainstreamu“. Za nebezpečnější úsek prekiontrické praxe považují průnik do uzavřeného areálu, pohyb v něm a jeho následné nepozorované opuštění: „Vždycky nejhorší je ten strach na tý zemi.“⁷⁷ Není však výjimkou, že komínolezci využívají efektu prekiosféry i ve dne a za plného provozu, neboť „existuje pro nás jen to, co se včleňuje do her, které hraje: není divu, že nic nevíme o světě, který se prostírá za okrajem

⁷⁴ Viz: KODA, *Stanovy SČK*, koda.kominari.cz, <http://koda.kominari.cz/59~Stanovy-SCK--archiv-> (náhled 3. 2. 2024). Ke všem písemným pramenům SČK je třeba přistupovat s vědomím jejich parodičnosti tradičních textových forem, v tomto případě pompézního stylu úvodních částí důležitých oficiálních dokumentů.

⁷⁵ Rozhovor 1 s Loche, 15. 12. 2021, Praha.

⁷⁶ MICHAL AJVAZ, *Druhé město*, Brno 2021, s. 60.

⁷⁷ Rozhovor 1 s MC, 14. 7. 2022, Praha.

prostoru těchto her; asi bychom si jej nevšimli, ani kdyby pořádal své slavnosti přímo uprostřed našeho denního shonu.“⁷⁸

Takové pojetí bezpečnosti se může jevit paradoxním, ale je třeba si uvědomit, že pro aktivní vyznavače prekiontrie je výstup na komín běžnou a téměř každodenní záležitostí. Řada z nich absolvovala stovky, nebo dokonce tisíce denních i nočních výpadů do průmyslových areálů a na rozdíl od člověka, který se pohybem ve výškách soustavně nezažívá, je pro ně biligorze komínu vyhledávaným a bezpečným místem.

Kritickým bodem, v němž komínolezci vnímají vysoké nebezpečí, jsou konfrontace s ostrahou nebo dalšími bezpečnostními složkami. Korektní vztah policie (PČR) k prekiontrickým aktivitám jsem zmínil. Tato tolerance ale neplatí pro příslušníky podnikových ochrany a bezpečnostních agentur: „Jako policajti chovali se slušně. Musej bejt korektní. Ale většinou ta ochranka je taková víc nepříjemná.“⁷⁹ Barvitě popisy nekompromisních „odchytů“ zaměstnanci nebo členy paramilitárních ochrany strážících objekty jsou v rozhovorech s narátory z řad SČK často reprezentované jako mimořádně nepříjemné zkušenosti.

Odezva společnosti na narušování jejích hranic nebo překročení vnitřní linie systému je pochopitelná. Komínolezci to vědí, a pokud se nesetkají přímo s násilným jednáním, zpravidla se chovají v souladu se svým postavením – tedy nevyvolávají hádky, nekladou odpor a podřídí se požadavkům ochrany nebo bezpečnostních složek. Nemám tím na mysli jen jejich momentální nevýhodnou pozici nechtěného návštěvníka průmyslového podniku, ale také postavení vzhledem ke společnosti a jejím sociokulturním regulativům.

Když Mary Douglas analyzuje sociální znečištění, hovoří o představě společnosti jako mocném obrazu, který sám o sobě „dokáže lidi ovládat i podnitit je k činům. Má svůj tvar, který spoluvytvářejí vnější hranice, okraje a vnitřní uspořádání. Disponuje mocí odměňovat konformní chování a odrazit útok. Její okraje a neuspořádaná místa v sobě koncentrují energii. Neboť symboly společnosti, jakákoliv lidská zkušenost se strukturou, okraji a hranicemi, jsou pohotově k dispozici.“⁸⁰ Douglas identifikuje čtyři typy sociálního znečištění (nebezpečí), které demonstruje tělesnou symbolikou – nebezpečí doléhající na vnější hranice systému, jeho vnitřní linie nebo okraje systému, a nebezpečí vycházející

⁷⁸ M. AJVAZ, *Druhé město*, s. 51.

⁷⁹ Rozhovor 1 se Saonem, 1. 4. 2022, Liberec.

⁸⁰ M. DOUGLAS, *Čistota a nebezpečí*, s. 162.

z vnitřních rozporů systému. Její koncept čistoty a nebezpečí lze vztáhnout i na energeticky koncentrovaný okrajový jev prekiontrie v konfrontaci s tělem společnosti a instituce.

Hranice nebezpečí doléhajícího na **vnější hranice systému** jsou dané právními normami a předpisy chránícími státní nebo soukromý majetek. K jejich fyzickému zajištění slouží ohrazení, ostraha, kamerový monitoring, pohybová čidla, osvětlení a další prostředky. Pro majitele objektů jsou komínoleczi, vědomě nerespektující jejich striktně vymezenou hranici, narušiteli zvnějšku, a to nejen ve smyslu jejího fyzického narušení. Jsou vnímáni jako ne-součást provozu a účelu instituce, ne-součást společnosti potenciálně využívající nebo mající vztah k jejímu primárnímu účelu. Následkem je zvyšování ostražitosti, zdokonalování zabezpečení a inovace ochranných prostředků, podobně jako tomu je třeba v případě ohrožení státní hranice; nejen proti vpádu explicitně definovaného nepřítele (cizí armády), ale také proti vetřelcům, jejichž chování není v souladu se zvyklostmi kulturního okruhu dané společnosti.

Nedovolený průnik na soukromé či státní území je v případě prekiontrie následován specifickým používáním cizího majetku. I když vylezení na komín nezpůsobuje destrukci, ba ani viditelné opotřebení, přesto se stává narušením **vnitřní linie systému**. I když jsou mezi členy SČK názory na toto narušení nejednotné nebo rozporné („...formálně jsem vstoupil do nějakého objektu, materiálně co?“ – tedy materiální škoda nevznikla),⁸¹ nelze vyloučit újmu psychickou a jistě se může jednat o překročení morálních norem dané instituce (společnosti). Tato hrana morálního chování není otupena ani charakteristickou argumentací organizovaných komínoleců odkazujících se na nefunkčnost většiny komínů, kdy se jejich dřívější primární funkce „přirozeně“ transformovala do původně sekundární, tedy polezná. Tento přesun preference sice v pravém smyslu narušení vnitřní linie systému nezpůsobuje – prvky umožňující výstup jsou integrální součástí konstrukce komínů –, ale je tak společností hodnocen kvůli jeho vnímané nebezpečnosti a nesouladu s institucionálními mechanismy.⁸²

⁸¹ Část již dříve uvedeného rozhovoru 1 s KB, 5. 4. 2022, Praha.

⁸² Na komín smí vystoupit jen osoba k tomu pověřená a řádně proškolená za použití předepsaných ochranných pomůcek. Zákonný rámec výškových prací řeší (poměrně povšechně) především nařízení vlády č. 362/2005 Sb. a zákon č. 262/206 Sb. (zákoník práce). Konkrétní formulace řeší předpisy příslušných pracovišť.

Nejen komínolezci, ale i samotné komíny mají své místo na okrajích systému mimo fokus konformní společnosti. Na trajektorii symbolického vývoje průmyslových komínů se vždy střetával jejich ideologický a ekologický aspekt. Procházely obdobími, kdy byly atributem technického pokroku, prosperity a blahobytu, jindy upomínaly na vznešenost lidské práce či vedoucí úlohu dříve opomíjené společenské třídy. Staly se me-mentem devastace přírody a životního prostředí, hyzdicím prvkem horizontu měst a krajiny, překážejícím reliktem pomínulé industriální éry a nakonec (zatím) místy paměti a historicky i architektonicky cennými kulturními artefakty. V současné době v nich přetrvává symbolika všech těchto etap a společnost si s nimi příliš neví rady.⁸³

Okraje systému vždy představují nebezpečí. „Pokud dojde k jejich natažení jedním nebo druhým směrem, základní zkušenost se změní. Jakákoli myšlenková struktura je citlivá na změny v místě svých okrajů.“⁸⁴ Jestliže se v takovém umístění vyskytne skupina osob sdružující se v oficiální formální organizaci, vykazující vytrvalou, vysoce komplexní iracionální a nevýdělečnou činnost, přesvědčivě argumentující sofistickou (byť brikolážní) terminologií, několik dekád usilovně praktikující a těšící se nadto ještě zájmu médií a showívanosti policie, může být taková konstelace společensky velmi zneklidňující.

V případě, že systémové postuláty jsou popírány jinými postuláty, setkáváme se s nebezpečím vycházejícím z **vnitřních rozporů systému**. „Pravděpodobně všechny systémy stojí na kontradikci a jsou v určitém smyslu samy se sebou ve válečném stavu. Někdy jsou ovšem různé cíle, které jedinci mají sledovat, v harmoničtější shodě než v jiných případech.“⁸⁵ K takovým kontradikcím je možné počítat společnou platformu PČR a SČK, kterou tvoří Ministerstvo vnitra České republiky, a obecně celý koncept institucionálně ukotveného organizovaného komínolezectví. Benevolence, již dosud státní orgány zachovávají vůči ne vždy korektnímu jednání některých vyznavačů prekiontrie, mohou být výsledkem jejich vůle poskytnout občanům regulovanou, leč vysokou míru osobní svobody.

Jiný projev vnitřního rozporu systému může být demonstrován na dokumentační činnosti SČK, jejíž realizace probíhá v podstatě v utajení

⁸³ Viz např. MARTIN VONKA, MICHAL HORÁČEK, *Tovární komíny: pády ikon průmyslového věku*, Praha 2018, s. 23–30.

⁸⁴ M. DOUGLAS, *Čistota a nebezpečí*, s. 170.

⁸⁵ M. DOUGLAS, *Čistota a nebezpečí*, s. 191.

a aktéři jsou vystaveni nebezpečí trestního postihu. Výsledky tohoto společensky prospěšného úsilí na hraně zákona jsou v současné době volně k dispozici a odbornou i laickou veřejností včetně institucí jsou ceněné a hojně využívány. „Válečný stav“, ve kterém se komínoleczi nalézají s částí společnosti kvůli jejich nedovolenému pronikání do objektů, je v kontradikci s „harmonickou shodou“ společensky přínosného aktivního zájmu o průmyslové památky.

Závěr

Kvůli specifické akční stránce a dalším charakteristickým atributům prekiontrie (vliv na životní styl aktérů, vlastní hodnoty a normy chování, slang, vymezování se proti většinovým společenským postojům) je možné ji zařadit mezi typicky městské subkulturní aktivity, jako jsou urbex, graffiti, skate a další. U jejího zrodu však stála studentská recese, mystifikace, parodie oficiálních společenských struktur a absurdně-parodická nonsensová literární tvorba a performance, které ji doprovázejí a výrazně zabarvují po celou dobu jejího trvání. Z tohoto důvodu je možné ji považovat za projev komické imaginace obsahující tři klasické prvky makroteorie komiky – superioritu, relaxaci a inkongruenci.⁸⁶ Chci-li se zabývat aktérskou argumentací a prožíváním smyslu prekiontrie, je třeba ji zároveň považovat za výraz specifické figury české komiky a zařadit ji k jejím představitelům.⁸⁷

Na pozadí deklarovaného primárního záměru subkultury komínoleců je zapotřebí rozeznat inspiraci uměleckými projevy rezonujícími před a v době jeho vzniku – literaturou, vizuálním uměním, hudbou –, a to jak dostupnými (vnímaně vnucovanými), tak méně dostupnými (kýženyými). Deficit žádaných kulturních projevů v socialistickém Československu způsoboval nesoulad mezi horizontem očekávání a žitou realitou aktérů a vedl k imaginativnímu zaplnění prázdného kulturního prostoru vlastním pojetím uměleckých artefaktů a životního stylu. Jejich průsečí-

⁸⁶ Tyto tři prvky „určují příčinu komiky v pocitu nadřazenosti, který získáváme výsměchem druhému, v pocitu uvolnění, případně svobody, kterým na nás směšné působí, nebo v nesourodosti, z níž komika vychází“. V. BORECKÝ, *Imaginace, hra a komika*, s. 151.

⁸⁷ Jako jsou např. Šmidrové, Křižovnická škola, Patafyzické kolegium, Protialkoholní společnost doktora Řimsy (Řimsologové), Banalytici, Regula Pragensis, Cimrmanologové a další.

kem se staly založení parodizované oficiální organizace, Svazu českých komínářů, jehož hlavní náplní bylo v podstatě samoúčelné lezení na průmyslové komíny odvislé od jejich enormního množství na našem území, a přetrvávající symbolika spojená s budováním socialismu.

Výpovědi narátorů během orálněhistorických rozhovorů se shodují, že politická motivace nehrála při zahájení organizované komínolezecké činnosti rozhodující roli. Pokud byl v jejich chování vyjadřovaný odpor či odboj, motivací byla nespokojenost s rodinným prostředím. Za podstatné považují okolnosti spojené se soukromou sférou – soudržnou partu ze základní a později střední školy a společně trávený volný čas s vrstevníky. Společensko-politické prostředí normalizace a pozdního socialismu aktéry nicméně obklopovalo a ohlasy nesvobody a kulturní izolace lze v jejich chování a rozhodování identifikovat.

Prekiontrické aktivity si lze těžko představit bez nedovoleného pronikání do objektů s komíny. K zákonné a morální přijatelnosti svého chování zaujímají členové SČK diferentní postoje. Ty jsou vymezené na jedné straně pocitem plné oprávněnosti nepovoleného vstupu do cizího objektu v případě, že zde není způsobena škoda, a na straně druhé morálním imperativem nepřijatelnosti zásahu do cizího soukromého vlastnictví v souladu se změnami právního vědomí po roce 1989. „Legálnost“ výstupu na komíny vyplývající z členství v SČK je příslušníky této organizace reflektovaná, prakticky však všichni narátoři ostře vnímají rozdílnost samotného výstupu na komín a vstupu do cizího objektu. Argumentace oprávněním vyplývajícím z jejich členství v SČK bývá proto prezentována v absurdně-parodickém duchu typickém pro subkulturu komínolezců.

Nakolik rozdílně vnímají aktéři právní a morální aspekty prekiontrie, v názoru na její bezpečnost se v podstatě shodují. Samotný výstup na komín je považován za relativně bezpečný.⁸⁸ Méně bezpečnou část procesu představuje pobývání v uzavřených a často střežených areálech kolem komínů, kde hrozí konflikt se zaměstnanci nebo ostrahou. Nutnost pohybu v areálech a možnost konfliktu a případných následků jsou nicméně přijímány jako projev osobní svobody a odpovědnosti – dospělý člověk je odpovědný za své činy.

⁸⁸ „Ono to lezení po komínech je takovej dlouhej žebřík. Pokavád člověk nedostane infarkt nebo mu nedojdou nějak síly, tak se tam v podstatě nemá co stát.“ Rozhovor 1 s Kačudem, 11. 3. 2022, Praha.

Nebezpečnost komínolezectví pro korpus společnosti je samotnými aktéry hodnocena jako zanedbatelná; setkal jsem se dokonce s názory o jeho prospěšnosti jako ukazatele tolerance a osobní svobody.⁸⁹ Pozici tohoto jevu a jeho subkultury mezi subjektivním vědomím a veřejným kodexem morálky však považuji za složitější. Pro identifikaci této nebezpečnosti jej srovnávám s nebezpečími (znečištěními), která podle Mary Douglas útočí na společnost zvenčí, zevnitř, z jejího okraje a prostřednictvím jejích vnitřních rozporů. Vnější linii systému narušují komínolezci vědomým vnikáním do „zapovězených“ prostor a používáním cizího majetku. Vnitřní linii systému překračují subjektivním pojetím společenských norem a parodickou rekontextualizací bývalých „ikon průmyslového věku“ na herní pole. Konfrontace společenského okraje, kde má prekiontrie své místo, s institucemi v jejím centru, stejně jako „nepatřičným“ upozorňováním na existenci a historickou hodnotu komínů, způsobuje „natažení“ těchto okrajů a napětí uvnitř systému. Vnitřní rozpory, které každý systém obsahuje, představuje nezákonné a mravně nevhodné chování komínolezců v kontradikci s přínosným projektem dokumentace industriálních památek. Podle tohoto srovnání je prekiontrie fenoménem společensky přinejmenším znepokojujícím.

⁸⁹ „Že mi to přijde jako důkaz toho, jak je ta společnost neuvěřitelně tolerantní a svobodná. A jednak jí to svým způsobem, myslím, prospívá, se to téměř cestami dozvědět.“ Rozhovor 1 s Mixem, 11. 4. 2022, Praha.